

BELA ŠTORKLJA

Ciconia ciconia

ptica leta 1999

DOPPS

mobitel

SLOVENSKI OPERATER NMT & GSM

Uvod

Redkokatera ptica je tako povezana s človekom kot prav bela štoklja. Nič čudnega, saj si je za svoja gnezdišča izbrala dimnike in strehe naših bivališč. Nemalo je tistih, ki se v poznomarčevskih dneh, ko se zima poslavlja in je v zraku čutiti vonj pomladi, pričakujoče ozirajo po naših vaseh. "Ali bodo prišle tudi letos?" je tesnobno vprašanje, ki kljuje vse do tistega svečanega trenutka, ko se na svojem gnezdu pojavi prva črno-bela ptica, ki kasneje vzgoji nov rod svojih potomcev - kot že toliko let poprej. Se v tistem trenutku sploh zavemo, kakšno veselje in hkrati odgovornost so nam namenile štoklje, ko so se pred mnogimi leti preselile iz tedaj obsežnih poplavnih gozdov v naša naselja in nam zaupale najbolj intimne trenutke svojega življenja? Bela štoklja je kljub svoji domačnosti zelo občutljiva ptica. Mnogokrat še tako lepe želje niso dovolj in marsikatero gnezdo ostane spomladi prazno kot nemi opomin našemu početju. Prav zato smo se pri Društvu za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije odločili, da za ptico leta 1999 proglasimo belo štokljo. Vsem dobro znano in ljubo ptico, a vendar tako ogroženo.

Vljudno Vas vabimo, da se nam pridružite pri aktivnostih, ki jih izvajamo v okviru te akcije. Zbrani podatki in informacije o življenju bele štoklje nam bodo pomagali pri naših skupnih prizadevanjih za njeno ohranitev. Eden naših glavnih ciljev pa bo dosežen, če boste pri opazovanjih za izpolnitev obrazca ali pri kakšnem drugem srečanju s to ptico uživali in se imeli lepo.

*Damijan Denac in Luka Božič,
vodji projekta Ptica leta 1999*

OSEBNA IZKAZNICA

Opis: Perje je pretežno umazano bele barve, razen letalnih peres, velikih primarnih in sekundarnih krovcev ter lopatičnega perja, ki je črne barve. Kljun in dolge noge so rdeče, pri mladih temnejše. Spola sta si zelo podobna, samci so ponavadi večji z masivnejšim kljunom.

Teža in velikost: Tehta 2,6-4,5 kg, v dolžino meri 100-125 cm, razpon kril znaša 1,55-1,65 m.

Življenjski prostor: Poseljuje nižine, v času gnezditve v glavnem v bližini človeških bivališč.

Gnezdo: okroglo, zgrajeno iz vej, veliko 75-170 cm v premeru in visoko 50-200 cm. Velikost in teža naraščata s starostjo. Ponavadi je nameščeno na dimnikih, slemenih streh in raznih drogovi, gnezda na drevesih so redka. Bela štoklja znese 3-5 jajc, ponavadi štiri. Mladiči se izvalijo 31-34 dni po začetku valjenja in zapustijo gnezdo po 54-70 dneh.

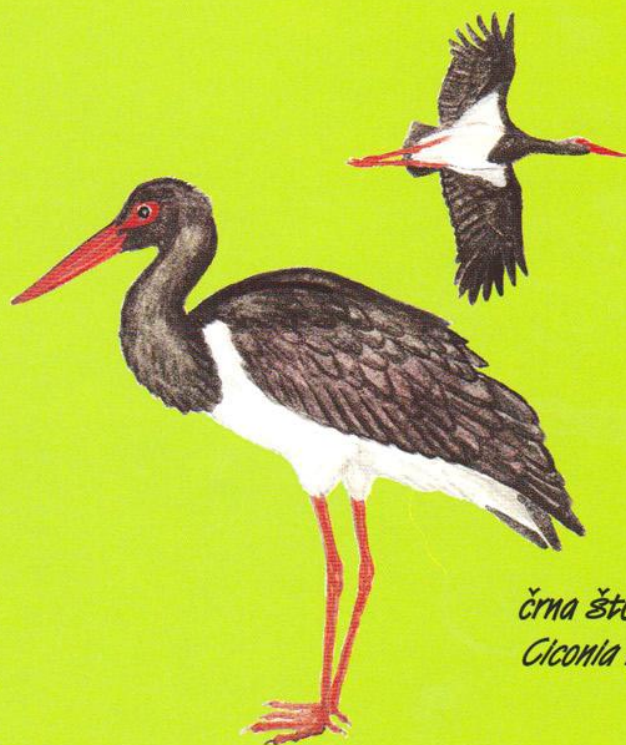
Način življenja: Je selivka, evropske bele štoklje prezimujejo v Afriki južno od Sahare. Gnezdišča zapustijo v avgustu, mladiči nekoliko pred odraslimi. K nam se vrnejo konec marca ali v aprilu, prvi prispe na gnezdo samec. Hrana so različne manjše živali, predvsem mali sesalci, žuželke (večinoma kobilice), deževniki, dvoživke in plazilci.

Ogroženost: Število belih štokelj v celotnem naselitvenem območju nezadržno upada. Iz nekaterih srednje in zahodnoevropskih držav je ta ptica že povsem izginila. Glavne vzroke za takšno nazadovanje je treba iskati v vplivih človeka. Med najpomembnejše spadajo izguba življenjskega prostora (uničevanje močvirnih travnikov in virov prehrane na gnezdiščih), pomanjkanje hrane na prezimovališčih zaradi suš in uporabe insekticidov, zaskrbljujoče naraščajoče pa je tudi število belih štokelj, ki poginejo ob trkih z električnimi žicami. V Rdečem seznamu ogroženih ptic gnezdilk Slovenije je bela štoklja uvrščena v kategorijo močno ogroženih vrst, v Evropi pa v skupino ranljivih vrst SPEC 2.

Značilnosti bele štoklje in nekaterih drugih podobnih vrst ptic. Vse se pojavljajo tudi v Sloveniji, zato moramo biti pri opazovanju od daleč previdni, da jih ne zamenjamo z belo štokljo.

bela štoklja
Ciconia ciconia

črna štoklja
Ciconia nigra

Bela štoklja je s svojo velikostjo, dolgim rdečim kljunom in prav takšnimi nogami med našimi pticami nezgrešljiva. Ko opazujemo štokljo v letu, pa bodimo pozorni - morda opazujemo redkejšo črno štokljo. Ta ima glavo in vrat črn, skoraj v celoti črne so tudi peruti. Rep, značilno kratek za obe štoklji, ima črn. Obe štoklji letita z iztegnjenim, rahlo spuščnim, ravnim vratom, noge pa v letu segajo daleč čez rep.

siva čaplja
Ardea cinerea

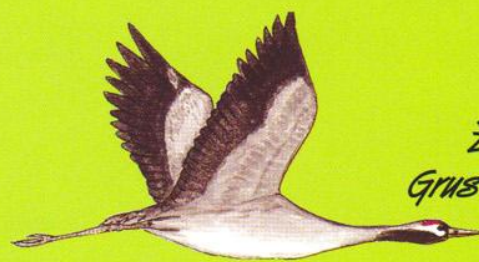

velika bela čaplja
Egretta alba

Vse vrste čapeli letijo s skrčnim vratom, po čemer se že na prvi pogled zanesljivo ločijo od štokelj.

žličarka
Platalea leucorodia

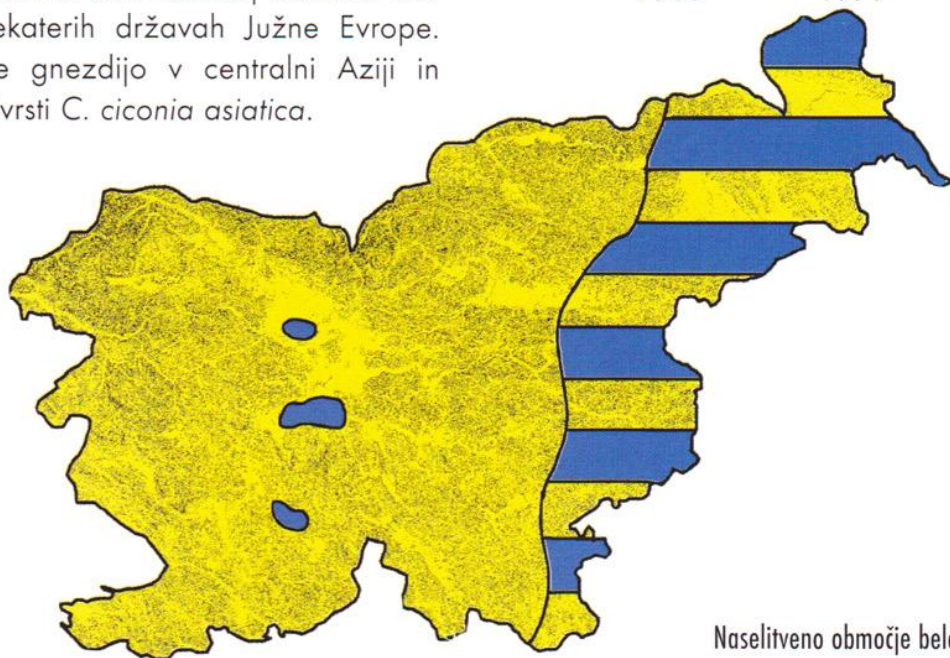
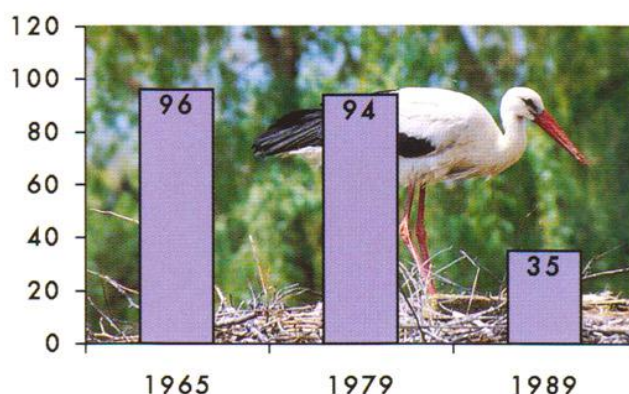
žerjav
Grus grus

Žličarka in žerjav letita z iztegnjenim vratom, vendar je prva s svojim popolnoma belim perjem in edinstveno obliko kljuna lahko prepoznavna, medtem ko žerjava določimo po prevladujoči sivi barvi in značilno oblikovanem repu.

Razširjenost v svetu

Kar 90 % svetovne populacije ali 110.000 parov belih štokelj gnezdi v Evropi. Tod je razširjena podvrsta *Ciconia ciconia ciconia*, ki jo najdemo še v severni Afriki in na Bližnjem Vzhodu. Nekaj parov gnezdi povsem izolirano celo v Južnoafriški republiki na skrajnem jugu Afrike. Večina evropske populacije živi v Srednji in Vzhodni Evropi, na območju Poljske (30.000 parov), Ukrajine, Belorusije in Latvije ter v Španiji. Večje število belih štokelj srečamo tudi v Turčiji in nekaterih državah Južne Evrope. Preostale ptice gnezdiijo v centralni Aziji in pripadajo podvrsti *C. ciconia asiatica*.

Število doraslih mladičev bele štoklje v občini Ptuj

Naselitveno območje bele štoklje v Sloveniji

Razširjenost in razvoj populacije v Sloveniji

V Sloveniji je bela štoklja najbolj razširjena v Prekmurju in na Štajerskem, gnezdi pa tudi na Dolenjskem, kjer je bilo leta 1998 16 parov. Še na začetku stoletja pa je bil položaj precej drugačen. Iz skopih zgodovinskih podatkov vemo, da je bila leta 1892 pri Radgoni štoklja redka, v tem času se je v okolici Celja pojavljala le kot selivka in tako je bilo tudi na osrednjem Štajerskem. Dokumentirano je na Štajerskem prvič gneznila v Jakobskem dolu leta 1924, v Prekmurju pa je bilo v tem času znano gnezdišče na drevesu v močvirju pri Cmureku. Iz leta 1938 je podatek, da najverjetneje tudi na Dolenjskem gnezdiijo štoklje. Popise, ki so zajemali celo Slovenijo, je do sedaj opravil le Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Mariboru, v letih 1965 in 1979. Iz teh podatkov še ne razberemo drastičnega upada števila doraslih mladičev, do katerega je prišlo v zadnjih 10 letih.

Ob raziskavi leta 1990 je bilo za območje južnega dela Dravskega polja zapisano naslednje: "Po obsežnih izsuševalnih posegih v dolini Polskave in okolici Pragerskega je prišlo v zadnjih letih v tamkajšnji populaciji bele štoklje do prave katastrofe. Opuščenih je 50 % gnezd." Bivališča bele štoklje pri nas so nižinske, tople lege, travniki, pašniki in ekstenzivno obdelovana polja. Prav zaradi izginjanja teh življenjskih prostorov je štoklja danes na Rdečem seznamu ogroženih ptic gnezdil Slovenije. Sodi v kategorijo nekoč regionalno razširjene vrste, ki v teku zadnjih 10-20 let močno nazaduje, v nekaterih regijah pa ji grozi izginotje. Sedaj je slovenska populacija ocenjena na največ 200 parov. Nam jo bo uspelo ohraniti?

Mladič pred prvim poletom

Selitev

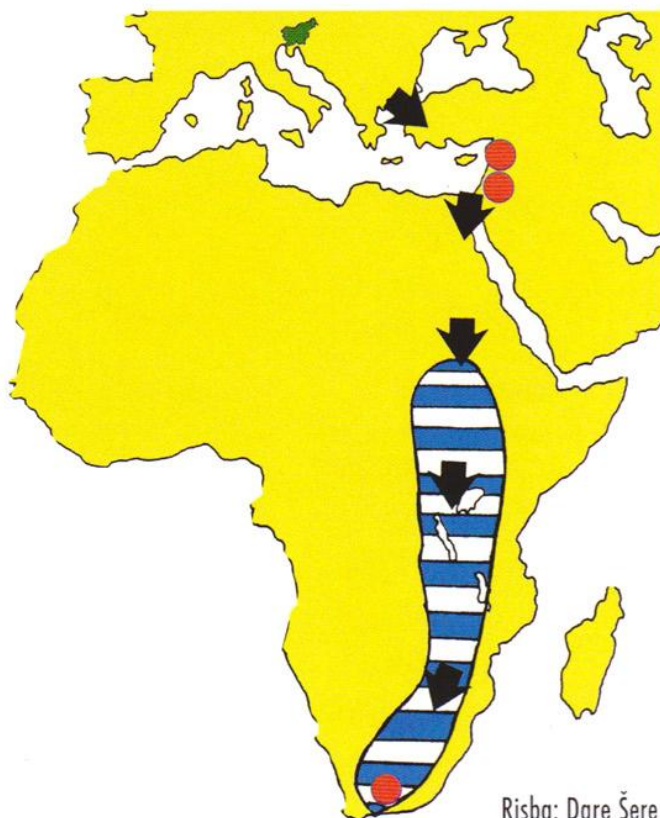
Bela štokrlja je ljudem dobro poznana kot izvrstna letalka, ki zimo severne poloble preživi v Afriki. Selitev se prične zgodaj, saj se mlade štokrlje že od začetka avgusta dalje zbirajo v večje jate in se pripravljajo na pot proti jugu. Te skupine lahko pri nas štejejo tudi do 60 ptic, kot na primer jata, opazovana pri Dragatušu v Beli Krajini avgusta leta 1994. Odrasli osebki ponavadi zapustijo gnezdišča kakšen teden kasneje kot mladiči. Bele štokrlje se selijo izključno podnevi. Razdalje premagujejo predvsem s pomočjo vzgornika, zračnega toka, ki se dopoldne razvije nad močno segretim tlemi. Z njegovo pomočjo lahko z relativno majhno izgubo energije preletijo tudi 150-300 km na dan. Štokrlje prečkajo Sredozemsko morje le na obeh skrajnih koncih, na mestih nekaj kilometrov širokih ožin. Pot vzhodnoevropske in večine srednjeevropske populacije vodi čez Bospor, medtem ko se iberske in manjši del srednjeevropskih štokrelj

Močvirni travnik - najpomembnejše prebivališče bele štokrlje

seli čez Gibraltar. Ocenjujejo, da vsako jesen po vzhodni poti leti okoli 370.000 belih štokrelj, po zahodni pa 27.000. Slednje prezimujejo v pasu Sahela v Zahodni Afriki, večino belih štokrelj pa čaka še daljša pot vzdolž reke Nil, proti Vzhodni oziroma Južni Afriki. Tukaj so njihov najpomembnejši življenjski prostor savane. Celotna pot na prezimovališča z nekaj krajšimi postanki traja 8-15 tednov. Manjše premike znotraj teh območij zasledimo tudi kasneje in so povezani predvsem z razpoložljivo hrano. Zaradi tega lahko v nekaterih delih afriške celine prihaja do velikanskih koncentracij teh ptic. Naravnost neverjeten se zdi podatek o 100.000 belih štokreljah, ki so se hranile na 25 km² savane v severni Tanzaniji januarja 1987. leta. Spomladanska selitev proti severu je hitrejša, saj se pticam mudi na gnezdišča. Prve bele štokrlje prispejo v naše kraje konec marca.

Glavna selitvena smer bele štokrlje (*C. ciconia*) iz Evrope prek Male Azije v Afriko ➡, njihova prezimovališča ■ ter mesta najdb v Sloveniji obročkanih štokrelj v Libanonu, Izraelu in Južno afriški republiki ●.

Risba: Dare Šere

Štorklja na dimnik prileti, dete se rodi

Štorklja si praviloma izbere mesto gnezdenja za vse življenje. Povprečna starost gnezd v Sloveniji je okoli 15 let, naše najstarejše gnezdo pa ima več kot 75 let. Iz Evrope je znan celo primer aktivnega gnezda, starega 400 let. Gradnjo gnezda začne običajno samec, ki spomladi prvi prispe na gnezdišče, ko pa se mu kasneje pridruži še samica, ga lahko dokončata iz vejevja in zemlje že v osmih dneh. V bližini človeka gnezdi na dimnikih, slemenih hiš in raznih drogovi, na drevesih in skalnih policah pa le redko. V občini Ptuj je bilo leta 1997 80 % vseh štorkljinih gnezd na drogovi, 20 % pa na dimnikih. Gnezdo štorklji vsako leto popravljata in dograjujeta. Starejša gnezda so lahko visoka 2 m, imajo premer 1.5 m in tehtajo celo do 2 toni. Štorklje so v parih le med gnezdenjem. V tem času svoje gnezdo

pred vsiljivci odločno branijo. Med selitvijo se pari ločijo, spomladi pa se na gnezdu spet oblikujejo novi. Pri tem se zaradi navezanosti na gnezdo pogosto ponovno najmeta že znana partnerja. Pred parjenjem poteka svatovski obred priklanjanja, upogibanja vratu proti hrbtu in klopotanja s kljunom. Samica znese 3 - 5 belih jajc, ki jih oba starša valita 30 dni. Mnogo časa je bilo nerazložljivo vedenje odraslih štorkelj, ki so včasih iz gnezda vrgle kakšnega mladiča. Njihovo vedenje so si napačno razlagali kot odgovor na pomanjkanje hrane za vse mladiče. Pred

nedavnim se je izkazalo, da štorklje iz gnezda največkrat vržejo le bolne ali mrtve mladiče, ki bi lahko bili izvor bolezni. Dva meseca po izvalitvi mladiči odletijo iz gnezda, vendar se še nekaj časa vračajo nanj in tam spiyo. S starši ostanejo še en mesec, potem se osamosvojijo. Mladiči se selijo ločeno od staršev in gnezdiijo šele po treh letih, praviloma blizu kraja, kjer so bili izvaljeni.

Mit o žabah ali prehrana bele štoklje

Le kdo ni že kot otrok slišal, da se štoklja hrani z žabami? To drži, vendar pa dvoživke še zdaleč niso edina in ne najpomembnejša hrana štokelj. Mednjo spadajo predvsem mali sesalci (voluharice, rovke, krti) in žuželke (kobilice, hrošči in njihove ličinke), hranijo pa se tudi s plazilci (kačami, kuščaricami), ribami in deževniki. Štoklja lovi hrano med počasno, elegantno hojo, pri tem pa je lahko presenetljivo hitra. Žal vse redkeje vidimo prizor, ko štoklje v veliki skupini lovijo hrano na pravkar pokošenem travniku, kot to vedo povedati starejši kosci. V Stražgonjci pri Pragerskem so jih še leta 1989 med košnjo opazovali kar 30. Primer sožitja med živaljo in človekom? Štoklja ima pri tem korist, saj za kosci ostanejo brez kritja številne žuželke, žabe in mali sesalci. Vendar, ali ni tudi za kosce razveseljivo delo v družbi prekrasne ptice? Danes pogostejše kot na travnikih srečujemo skupine belih štokelj na sveže zoranih njivah, ko vneto iščejo deževnike sledeč traktorjem. Ta način prehranjevanja pa je seveda zelo kratkotrajen.

Ker štoklje gnezdiijo nedaleč od prehranjevališč, lahko sklepamo, kakšen življenjski prostor bo zanje najprimernejši. Hrano najlažje najdejo na ekstenzivnih (manj izkoriščanih) travniških, kot so vlažni in močvirni travniki, pašniki ter obrežja potokov in mlak. Zaradi izginjanja takšnih predelov so se štoklje marsikje prisiljene večidel hraniti na poljih, kjer pretežno lovijo male sesalce. Teh je v deževnih letih manj, dvoživk pa zaradi izsuševanja mlak in regulacij potokov tudi v "mokrih" letih ni dovolj, da bi bile glavni vir prehrane. To je eden možnih vzrokov za slabši gnezditveni uspeh štokelj. Na izginjanje primernih življenjskih prostorov nas opozarja tudi širjenje bele štoklje v območja, kjer jih sicer ne bi pričakovali. Par štokelj, simbol Prekmurja, je tako leta 1998 gnezdil na pragu predalpskega sveta v Lovrencu na Pohorju na nadmorski višini 440 m. Hranil se je na prisojnih pohorskih ledinah in uspešno speljaj mladiče.

OGROŽENOST

Za obstanek belih štokelj so odločilne razmere v gnezditvenem območju. Izgube na selitvi in prezimovanju so drugotnega pomena, čeprav lahko zdesetkajo oslabiljeno populacijo.

Bela štoklja zaseda različne življenjske prostore, pogoj je zadostna količina hrane. V Španiji, na primer, so to suhi stepski predeli, v večjem delu Evrope pa najde najboljše prehranjevalne razmere na vlažnih in močvirnih travnikih ter ekstenzivnih nižinskih pašnikih. Ta bivališča bele štoklje in še mnogih drugih ogroženih vrst je nekoč ustvaril človek, danes pa jih neusmiljeno krči. Melioracije in uravnave vodotokov izsušujejo in siromašijo travnike, nastajajo pa polja monokultur. Uporaba pesticidov in prekomerno gnojenje še dodatno zmanjšujeta vir hrane. Zaradi tega je ponekod v Zahodni in Srednji Evropi štoklja že na pragu izumrtja, v Vzhodni Evropi in na Balkanu pa je stanje nekoliko boljše. Toda - se bomo na napakah drugih učili ali jih bomo slepo ponavljali? Časa za izbiro nam ni ostalo veliko. Največja nevarnost za štoklje na selitvi je trk v daljnovodne žice in kratek stik ob pristanku na drogu. Tisoče štokelj izven Evrope še vedno postrelijo. Posamezni primeri ustrelitve štokelj se skoraj vsako leto zgodijo tudi v Slovenji. Na prezimovališčih v Afriki jih ogroža nekontrolirana uporaba pesticidov in vedno pogostejše suše v zadnjih desetletjih. Bistven razlog upada števila belih štokelj je izguba življenjskega prostora na območjih, kjer gnezdiijo. To dokazujejo nasprotujoči si trendi razvoja gnezdečih populacij iz različnih delov Evrope, ki pa prezimujejo na istih območjih.

KAKO LAHKO BELI ŠTORKLJI POMAGAMO ?

Glavni načini pomoči morajo biti usmerjeni predvsem v varovanje življenjskega prostora bele štorke:

- varovanje obstoječih travnikov in močvirnih območij ter ohranjanje sonaravnega gospodarjenja z njimi
- renaturacija najbolj prizadetih predelov in ustrezno upravljanje s temi območji
- omejena uporaba pesticidov in gnojenja
- varovanje mokrišč ter ohranjanje naravnih strug potokov in rek

Preprečevanje izgub zaradi električnih vodov:

- nameščanje izolacije na žice, zlasti v neposredni bližini gnezda
- polaganje električnih vodnikov v zemljo

Pomoč pri pomanjkanju mest za gnezdenje:

- nameščanje podstavkov za gnezda (na drogove, slemena, dimnike) - premer podstavka mora biti vsaj 130 cm
- postavljanje posebnih drogov s podstavki

Pomoč poškodovanim:

- pri najdbi poškodovane štorke pokličite:

Nabergoj, veterinarski inženiring, in sicer veterinarja g. Nabergoja, na telefon 069/48 230

Akcije v okviru projekta BELA ŠTORKLJA - PTICA LETA 1999

Popis zasedenih in praznih gnezd bele štorke letu 1999: Zadnji objavljeni podatki slovenskega popisa belih štorke so iz leta 1979. Skrajni čas je, da izvemo, kaj se je v teh 20 letih zgodilo s populacijo te ptice. Le z vašo pomočjo nam bo uspelo popisati vsa štorčina gnezda.

Popis prehranjevališč bele štorke: Boljše poznavanje gnezditvene biologije bele štorke in jasna opredelitev njenih prehranjevališč nam bo v veliko pomoč pri njenem aktivnem varovanju.

Risarski natečaj: Akcija, kjer sodelujejo najmlajši. Najboljša dela bodo nagrajena.

Fotografski natečaj "Svoboden kot ptica" bo tokrat tretjič. Osrednja tema natečaja bo bela štorca.

Evropska vas štorke 1999 - Velika in Mala Polana: Razglasitev prve slovenske vasi štorke, praznik štorke (prva polovica julija). Ta poseben projekt bo spremljalo več prireditev.

Vodji projekta: Damijan Denac, Luka Božič; **Besedilo:** Damijan Denac, Luka Božič; **Pregled:** dr. Peter Legiša, Borut Štumberger, Katarina Senegačnik; **Fotografije:** Luka Božič, Franc Bračko, Damijan Denac;

Izvedba: Dušan Šuštaršič; **Koordinator:** Borut Mozetič; **dtp:** Primož Karba; **10.000 izvodov**

Prirodoslovni muzej Slovenije
Slovene Museum of Natural History

BirdLife
INTERNATIONAL

